

TERMINÀLIA parla amb...

Joan Martí i Castell, expresident de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans

Joan Martí i Castell (Tarragona, 1945)

Actualment, catedràtic emèrit de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, de la qual va ser el primer rector. Ha estat docent i investigador a les universitats italianes de Bèrgam i de Calàbria, i professor visitant de la Universitat de Berkeley (Califòrnia, EUA) i de la Universitat Laval (Canadà). Ha estat un dels fundadors i el primer president de l'Institut Interuniversitari Joan Lluís Vives (avui Xarxa Vives d'Universitats) i del 2002

al 2010 ha presidit la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). És membre del Consell Permanent del Consell Social de la Llengua de la Generalitat de Catalunya i del consell de redacció d'*Estudis Romànics*, entre altres càrrecs. Ha estat membre del Consell de Direcció del Centre de Terminologia de Catalunya (TERMCAT) (2002-2010) i del consell supervisor de la xarxa CRUSCAT de l'IEC (2002-2010).

Quina valoració feu dels anys de mandat a la Presidència de la Secció Filològica?

En general en faig una valoració positiva. Personalment, n'he quedat molt satisfet. He tingut altres experiències de gestió i he de dir que aquesta ha estat la més gratificant, des del punt de vista de la feina en els diversos objectius de la Secció i des del punt de vista de les relacions humanes.

Òbviament la Secció i l'Institut en el seu conjunt són un col·lectiu relativament petit i això fa també les coses més fàcils, però tot i així remarco el suport que he tingut sempre del Consell de Govern i de tot el Ple.

Pel que fa als programes de treball, em penso que hem d'estar contents d'aquests darrers vuit anys perquè els projectes principals que teníem o s'han acomplert o estan a punt d'acomplir-se. Fonamentalment, la

Gramàtica és allò que més ens ha amoïnat, però hi ha hagut també la segona edició del *Diccionari* (DIEC) i l'aprovació del document sobre el model de llengua, amb vista a la confecció del nou diccionari de l'IEC. Hem enllestit la segona edició del *Nomenclàtor oficial de la toponímia de Catalunya*, augmentada amb la transcripció fonètica dels noms de lloc i la informació etimològica. La segona edició del DIEC es basa en la tasca duta a terme per a la primera edició. Altrament, potser la Secció Filològica no ha sabut explicar prou bé que tant la primera com la segona edició no són el diccionari de l'Institut, sinó solament l'actualització del diccionari Fabra. Amb això no vull dir que no hi hagi d'haver crítiques a l'una i a l'altra, però algunes de les que s'han fet no han tingut prou en compte els nostres propòsits. És obvi, tanmateix, sobretot en obres d'aquesta mena, que s'hi puguin retreure mancances.

La Secció Filològica ha decidit iniciar ja la confecció del diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Això ha comportat l'aprovació, com he indicat, del model de llengua, que té en compte el nivell estàndard i la incidència de la variació social i geogràfica.

La *Gramàtica* vol respondre a una demanda social crucial. La previsió és que en el 2011 el text estigui tancat; caldrà, però, fer-ne la revisió i la impressió. Els apartats de fonètica, ortografia i morfologia estan acabats, encara que s'hauran de repassar quan tindrem feta tota la sintaxi, per tal de comprovar si hi ha un encaix adequat, sobretot amb la morfologia. La redacció de la sintaxi és el que ha portat més feina per raons òbvies: Pompeu Fabra va tractar la morfologia, no cal dir l'ortografia, que la va deixar fixada, i tot i que es va endinçar força en la sintaxi ho va fer d'una manera incompleta, no del tot sistemàtica i més dispersa.

La previsió és que en el 2011 el text de la Gramàtica ja estigui tancat

Hem obert una línia de recerca nova: la de l'estudi de la llengua de signes. Vam entendre que l'IEC, com a autoritat lingüística, se n'havia d'ocupar i que havia d'elaborar-ne la codificació. Per això vam crear una plaça de membre corresponent, que ocupa el doctor Josep Quer, especialista en llengua de signes, i des de llavors hi hem treballat amb uns resultats molt importants. En la compareixença al Congrés dels Diputats a Madrid vam aconseguir evitar que en la llei que ha aprovat es confonguessin les llengües de signes espanyola i catalana. A la Secció Filològica s'està confegint un corpus gramatical i lèxic, que servirà per a fer el diccionari i la gramàtica normatius de la llengua de signes.

Cal que destaquí també l'èmfasi que la Secció Filològica ha volgut posar en la consideració dels fets sociolingüístics generats per la situació política en què vivim. Els estatuts de

l'Institut estableixen que la corporació vetlli pel procés de normalització lingüística arreu dels Països Catalans. Hi hem estat treballant força i tenim molt present que hi hem d'insistir, particularment pel que ha suposat, en primer lloc, la política de relacions entre els Països Catalans, entre Catalunya i el Govern central, però sobretot inquiets per la nova realitat social i demogràfica que s'està creant amb la immigració i les repercussions lingüístiques que té en el català.

Vist des de fora, en vuit anys s'han endegat moltíssims projectes...

Aquest va ser un dels objectius que ens vam proposar ja des del primer Consell de Govern ara fa vuit anys. Teníem el propòsit de donar un impuls decidit a la Secció Filològica, d'aplicar-hi una dinàmica diferent, que afectés les comissions delegades i les oficines. Per posar un exemple, vam reactivar de manera evident l'Oficina de Gramàtica. L'Oficina d'Onomàstica no era imperceptible, però a partir de la publicació del *Nomenclàtor oficial de la Catalunya del Nord*, la Generalitat, que compartia amb l'Institut la supervisió dels noms de lloc i persona, li ha delegat comple-

tament aquesta funció. El *Diccionari manual*, i la voluntat d'afrontar el repte del nou diccionari, han suposat una més gran vitalitat per a les Oficines Lexicogràfiques. Quant a l'*Atles lingüístic del domini català*, hem obert camí franc a un altre projecte derivat seu, el del *Petit atles lingüístic*, del qual ja han sortit dos volums i està a punt de sortir-ne el tercer. Hem aconseguit la consolidació dels recursos materials i un augment notable dels recursos humans en la secretaria, les Oficines i els projectes de recerca: *Gramàtica*, *Estudi del Vocabulari de Lluís Faraudo de Saint-Germain*, *Atles lingüístic del domini català*, *Diccionari del català contemporani*, etc. Hem creat dues noves societats filials i serveis nous, com l'Optimot.

A la Secció Filològica s'està confegint un corpus gramatical i lèxic, que servirà per a fer el diccionari i la gramàtica normatius de la llengua de signes

En els dos darrers mandats els plens de la Secció Filològica s'han distingit per la incentivació dels debats sobre aspectes diversos de sociolingüística i normativa. Ja m'agradaria que, a nivell general, les reunions dels plens de l'Institut fossin més riques en continguts. Se'n fan poques durant l'any i els aspectes més estrictament administratius impedeixen una eficiència més gran i també que s'hi planegin debats en profunditat.

Atès que la terminologia és una matèria transversal, com s'interrelacionen les diferents seccions de l'Institut?

L'IEC té un gran avantatge perquè, tot i ser un col·lectiu relativament reduït, és un col·lectiu molt variat. Hi ha les seccions de Ciència i Tecnologia, de Ciències Biològiques, la Històrico-

© Terminàlia

Arqueològica, la de Filosofia i Ciències Socials, i la Filològica. Aquesta heterogeneïtat hauria de permetre enfocar problemes diversos des de la perspectiva de la interdisciplinarietat. A l'Institut s'ha demostrat, des de fa més de 100 anys, que això ha donat resultats esplèndids: arquitectes fent d'arqueòlegs o biòlegs aconsellant sobre qüestions de medi, etc.

Tanmateix, l'atomització en les especialitzacions també ha repercutit negativament en l'IEC; s'ha tendit molt a treballar aïlladament. Les relacions entre les seccions haurien d'anar molt més enllà de les reunions dels plens, altrament la interdisciplinarietat s'aprofita en un percentatge baixíssim. Val a dir que, quan en aquests últims deu anys l'Institut s'ha imposat de ser més present en la societat i interve-

Si l'Institut s'ho proposa, aquesta interacció entre les seccions ha de poder donar més bons fruits dels que s'han obtingut fins ara

nir-hi i dir-hi la seva en afers d'interès general (informes i dictàmens sobre economia, medi, situació de la llengua), s'ha fet justament a partir de comissions amb membres de totes les seccions, amb resultats excel·lents, cosa que demostra que, si l'Institut s'ho proposa, aquesta interacció entre les seccions ha de poder donar més bons fruits dels que s'han obtingut fins ara.

En l'elaboració del DIEC, tots els especialistes de l'IEC que han volgut col·laborar-hi ho han fet. Potser hauria calgut haver actuat d'una manera més directa, més interpersonal; la simple i freda tramesa d'informes i contrainformes no ha estat prou satisfactòria. És una assignatura pendent que l'Institut incideixi molt més en aquesta relació. El president de l'Institut parla sovint de l'Acadèmia d'acadèmies, de l'Acadèmia Nacional. Cal que pugui repetir-ho reflectint la realitat, és a dir, referint-se a les cinc seccions a partir de la concepció del saber global; que es treballi col·lectivament.

Esteu satisfet amb l'estructura institucional que té la terminologia catalana?

No, crec que hi falta alguna cosa. Entenc que, per a la normalització lingüística, la terminologia és un aspecte absolutament essencial. Si deixem de banda les qüestions estrictament polítiques, des del punt de vista del sistema lingüístic, i, per tant, des de les possibilitats d'ús, jo diria que la terminologia n'és l'element més important, perquè el lèxic comú pràcticament està fixat. Per tant, la feina més important que tenim és la de treballar adequadament el llenguatge d'especialitat. En aquest sentit jo vaig acollir amb molt de gust la iniciativa de crear la Societat Catalana de Terminologia i hi vaig batallar en uns moments en què l'Institut mirava de no obrir noves societats, per raons d'organització, no per altra cosa, i no vaig parar fins que la SCATERM va ser filial de l'Institut.

Retornant a la pregunta, crec que hi hauria d'haver una mena de cadena de col·laboracions de caràcter nacional, estatal i internacional. Penso que la terminologia és un terreny en què no s'aprofita tot el que s'hi està fent. S'ha magnificat excessivament el TERMCAT en perjudici del

coneixement de la labor científica dels centres universitaris o d'investigació especialitzats en terminologia. Ha de ser més rendible el que es produeix en el vessant estrictament científic. L'Institut, mitjançant la SCATERM, ha d'empènyer en aquesta direcció.

Penso que la terminologia és un terreny en què no s'aprofita tot el que s'hi està fent

En aquests moments, en què les relacions internacionals són més fortes i en què la ciència es projecta més enfora i a la vegada intenta ser com més global millor, és important no restar marginat per la manca d'instruments terminològics. I en un altre sentit, nosaltres, per les nostres peculiaritats sociolingüístiques, tenim l'oportunitat d'aplicar una ponderació pertinent, que no han aplicat altres llengües, en l'elecció entre allò que és genuí i allò que convé irremeiablement que sigui un préstec o un calc.

Sabem que el llenguatge d'especialitat exigeix diccionaris d'especialitat, però també sabem que cada vegada més els diccionaris generals han d'incloure terminologia. Les dues edicions del DIEC ja n'han incorporada molta, respecte del diccionari Fabra; evidentment amb definicions pròpies d'un diccionari general. El nou diccionari de l'IEC encara n'haurà d'acollir molta més.

Els termes normalitzats pel Consell Supervisor del TERMCAT també haurien de ser considerats normatius?

Tot i que el Consell Supervisor del TERMCAT ha de ser estatutàriament presidit per un membre de la Secció Filològica, les relacions entre l'IEC i el TERMCAT haurien de ser diferents.

Allò que aprova el Consell Supervisor del TERMCAT no passa a ser normatiu en el sentit que ho entenem quan aprovem termes de la llengua comuna. Cal fer aquesta diferència: el terme normalitzat es difon i es fa circular socialment; però no es pot dir que és un terme normativitzat fins que no s'hi hagi pronunciat la Secció Filològica.

Aleshores, com seria el procés? El conjunt de termes normalitzats passen algun tipus de revisió de la Comissió Lexicogràfica o de la Secció Filològica perquè acabin sent normatius?

El TERMCAT ens envia sempre els resultats de les seves discussions sobre la terminologia que estudien i les conclusions a què han arribat.

Però es presenta com si efectivament després dels debats que hi ha hagut al TERMCAT ja no calgui fer res més, que no sigui veure quin èxit tindran els termes que proposa o si cal canviar-los perquè no acaben d'arrelar.

L'IEC hauria de fer una altra mena d'intervenció, que no s'acabés només amb la presidència del Consell Supervisor, sinó que permetés una discussió més àmplia en el si de la nostra Comissió de Lexicografia i, en definitiva, en el del Ple de la Secció Filològica. Hauria de prevaler més la intervenció científica i acadèmica.

En quins àmbits temàtics us sembla que caldria incrementar el treball en terminologia?

© Terminàlia

L'Institut hauria de fer una altra mena d'intervenció, que no s'acabés només amb la presidència del Consell Supervisor, sinó que permetés una discussió més àmplia en el si de la Comissió de Lexicografia i, en definitiva, en el del Ple de la Secció Filològica

Podria dir-ne alguns de prioritaris, però no seria la manera correcta de plantejar la qüestió. Jo crec que qual-sevol centre de recerca terminològica ha d'estar en contacte directe amb tots i cadascun dels àmbits d'investigació de totes les àrees científiques. Sens dubte que unes es troben més peremptòriament necessitades que no pas d'altres: les ciències del medi, les enginyeries, l'electrònica o la informàtica. És, en suma, indispensable una relació més estreta entre terminòlegs i el món científic en general, especialment en l'àmbit de les universitats i dels instituts de recerca.

L'àmbit d'actuació de l'IEC és tot el territori de llengua catalana, però el TERMCAT com a centre oficial queda limitat al Principat. Esteu satisfet amb les solucions d'encaix que s'han anat practicant en terminologia fins ara?

No, és una mica el que deia abans; jo parlava de relacions nacionals, estatals i internacionals. La impressió que tinc és que manca una interconnexió entre els diversos instituts de recerca i les diverses universitats dels Països Catalans que treballen en terminologia. El caràcter oficial i administratiu que té el TERMCAT pot desvirtuar una mica aquesta necessitat.

I el cas del País Valencià?

La variació diatòpica és normal que es reflecteixi en la normativització del lèxic comú, tot i que amb una discreció que, al meu entendre, no acabem de tenir, com, en canvi, sí que tenen les llengües importants que no estan sotmeses a una situació d'anormalitat com la nostra. En la terminologia, estic convençut que la unitat ha de ser-hi fonamental. Els llenguatges d'especialitat científica no poden ser diferents, si no és excepcionalment, en els territoris dels Països Catalans.

Quin paper us agradaria que fes la SCATERM a l'IEC? Què és el que no us agrada o que demanarieu?

Tot i que estem a les primeres passes, les expectatives són grans. M'agradaria que la SCATERM, des de l'IEC, fes fonamentalment aquesta funció de control de la unitat en la terminologia de la llengua catalana. Que sabés liderar l'enfocament científic en les seves responsabilitats i que esdevingués, doncs, un referent per a tots els qui investiguen en l'àmbit de la terminologia. La SCATERM hauria de proposar-se de dirigir la creació d'un corpus general de terminologia en totes les àrees d'especialitat vàlid per als Països Catalans. Això és el que n'espero i estic segur que ho aconseguirà.

Quina valoració feu de la revista TERMINÀLIA?

Justament perquè entenc que la terminologia no és una assignatura pendent, però sí mal plantejada per a la codificació de la llengua catalana, és molt important que hi hagi un òrgan de difusió i de recerca en terminologia, una revista que informi sobre com s'hi treballa. Per la bona impressió del primer número no dubto que la SCATERM serà l'òrgan per excel·lència de divulgació de la investigació en terminologia als Països Catalans.

Tornem a qüestions més generals. Darrerament els mitjans s'han fet

ressò de la vostra posició respecte del retrocés en l'ús de la llengua...

En la qüestió de la situació sociolingüística, evidentment hi ha un problema fonamental d'ús. En la mesura que el català no s'usa, és una llengua que no serveix; i una llengua que no serveix és una llengua que acaba desapareixent. Sempre he dit que en els casos de subordinació lingüística el que no es pot fer és carregar la responsabilitat essencial en la sensibilitat dels parlants, que no han de ser per força militants de la llengua. La càrrega excessiva en la societat per a la salvació de la llengua és una mala justificació de la manca de coratge i de voluntat suficient dels polítics.

Poder arribar a crear un corpus general de terminologia en totes les àrees d'especialitat vàlid per als Països Catalans: això és el que n'espero

S'ha fet una llei de política lingüística que és prou avançada respecte a la que hi havia, però sembla que és paper mullat. Quan la llei es fa complir, i, doncs, si cal, s'apliquen sancions, salten de seguida els enemics de la llengua: els exògens, però també els endògens. En els Països Catalans estem descobrint que hi ha molt més adversari de la llengua de dins que no pensàvem. Cal relativitzar que la culpa sempre és de Madrid. Els nostres polítics, en nom d'una desitjable pau lingüística, no compleixen amb les seves obligacions ni amb les seves promeses. Fins que no hi hagi una actitud decidida en aquest sentit dels responsables que ens representen, continuarem en un retrocés en l'ús. Amb el que acabo d'afirmar no estic insinuant que la societat hagi de ser indiferent i no compromesa en la qüestió lin-

Al costat de l'escultura *Països Catalans*, donada per l'autor a l'IEC, que Ernest Altés ha dedicat a Jordi Casablanca, un antic estimat amic de JMC ja desaparegut.

güística; senzillament vull remarcar que no tenim per què donar per sobreentès que no sigui així. Tampoc no em semblaria correcte confiar que una immigració, que en un percentatge molt elevat és de persones que tenen gran dificultat de subsistència vital, hagi de ser qui ens salvi la llengua. El que sí que cal és que els immigrants es trobin en la necessitat de saber el català, per mitjà de les vies polítiques.

Què en penseu de la polèmica recent dels professors estrangers que exerceixen en el nostre país?

Una cosa és si la qüestió s'ha plantejat o s'ha explicat de la millor manera, i una altra cosa és que ens sorprenguem que exigim que el professor que ensenya a l'escola o a la universitat catalana hagi de saber català. Aquesta condició a mi em sembla del tot imprescindible, i que no em vinguin amb històries que perdrem els grans investigadors si exigim que el català sigui la

llengua vehicular de la universitat; això no s'ho creu ningú. Un conferenciant no cal que sàpiga català ni espanyol; però qui ve aquí per quedar-s'hi ha de saber parlar català, exactament igual com qui se'n va a viure a un país estranger, sigui quin sigui, ha d'aprendre l'idioma del territori que l'acull. Encara hem d'explicar aquestes coses tan elementals? De veritat que hi ha qui no entén això? Me'n faig creus.

Quin pronòstic us atreviríeu a fer per d'aquí a uns anys?

Si la llengua catalana no és imprescindible, no és necessària; si no és necessària, és supèrflua, i allò que és superflu tendeix a desaparèixer. Si el català no és un requisit del tot obligatori, no té un futur garantit, sinó tot el contrari. Els senyors del Govern central, com els qui governen aquí, si acceptem que la Constitució espanyola diu que la diversitat de llengües és un patrimoni de l'Estat que s'ha de protegir, no hauri-

La càrrega excessiva en la societat per a la salvació de la llengua és una mala justificació de la manca de coratge i de voluntat suficient dels polítics

en de posar cap obstacle a tractar el català com una llengua tan important com qualsevol altra. Si ens creiem que la llengua catalana és una llengua de cultura, no tribal, a l'altura d'una altra llengua de cultura no tribal, l'hem de tractar igual com es tracta l'italià a Itàlia o l'anglès als EUA o al Regne Unit. I si no ens creiem això, diguem-ho i posem-ho damunt la taula.

CONSELL DE REDACCIÓ